

УДК 81'374

С.А. Заскіна,
Національний університет "Острозька академія",
м. Острог

ВИКОРИСТАННЯ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ В НАВЧАЛЬНИХ СЛОВНИКАХ

Стаття присвячена вивченню важливості використання ілюстративного матеріалу у лексикографічних працях. Розглядаються види та вимоги до прикладів, які використовуються в навчальних словниках. Практичною метою статті є порівняння та аналіз сучасних паперових та електронних

словників англійської мови на предмет якісного та кількісного використання прикладів.

The article is concerned with the topic of benefits of illustrative material in lexicography. The types of examples and the requirements to their usage in English learner's dictionaries are discovered. It is the purpose of this passage to compare and trace examples in different paper-based editions and on-line version of modern dictionary. The investigation asks questions about the quantity and quality of examples in the dictionaries.

Це добре відомий факт, що важливою частиною процесу навчання мові є використання словника. Оскільки саме словник є головним джерелом як дефініцій чи еквівалентів рідною мовою, так і прикладів вживання мовних одиниць.

Психолінгвістичні дослідження свідчать, що слова не можуть вивчатися ізольовано (наприклад, списки слів і відповідні переклади). Слова повинні відноситися одне до одного за формою і змістом, а також бути в контексті, тобто застосовуватися в реченнях прикладів і досліджені в текстах. Тому, навчальні словники повинні містити велику кількість речень з текстів та лексикографічних прикладів, які використовуються для того, щоб ілюструвати вживання слів у мові, тобто застосування правил, для формування правильних і значущих речень [2].

Очікування людей щодо словника базуються на тому, для чого вони його використовують. Семюел Джонсон говорив про свій словник: "Цінність роботи має бути оцінена за її користь: не достатньо того, щоб словник задовольняв критиків, якщо в той же час він не навчає користувачів [6]."

Метою статті є дослідити подання ілюстративного матеріалу в нових навчальних словниках, беручи до уваги те, яку роль мають приклади при вивченні мови. Основне завдання статті полягає у тому, щоб визначити важливість використання ілюстративного матеріалу, види та вимоги до прикладів, які використовуються в навчальних словниках, порівняти сучасні паперові та електронні словники англійської мови на предмет якісного та кількісного використання прикладів.

Протягом минулого десятиліття, лексикографічне дослідження все більш і більш зосередилося на словниках, які уклалися за допомогою базованих на корпусах методів. Зростання довіри до корпусів була підкріплена загальною думкою, що самоаналіз лексикографів повинен бути доповненим зовнішнім доказами. Мун зазначає: "Я сприймаю як аксіому те, що ефективні та зрозумілі описи будь-якого виду лексичного елементу повинні бути базовані на доказах, а не інтуїції, і що корпуси забезпечують докази відповідного типу і якості [4]."

Зона ілюстрацій – це те місце, де особливо помітна різниця між різними словниками: вид поданого ілюстративного матеріалу та підхід, узятий для перекладу прикладів. Щодо виду ілюстративного матеріалу, існує ряд можливостей:

- а) немає ілюстрацій взагалі;
- б) короткі придумані приклади, які часто контекстуально недостатні, щоб проілюструвати використання досліджуваної одиниці;
- в) літературні цитати, які іноді поповнені прикладами взятих із ЗМІ або інших словників, і зазвичай обмежені однією цитатою на словникову статтю;
- г) поєднання літературних цитат і придуманих лексикографом прикладів [4].

Більшість навчальних словників подають придумані приклади; цей підхід до подачі ілюстративного матеріалу є простим, а також економним щодо місця на словниковій сторінці. Проте, придумані приклади часто не в змозі забезпечити достатній контекст, який є істотним для розуміння, як вживається досліджувана одиниця. До того ж завжди існує небезпека, що як і винайдені приклади, так і їх лінгвістичні еквіваленти будуть відображати надання переваги, пов'язані з варіантом мови укладача. Деякі словники поєднують придумані приклади (як їх власні, так і позичені в інших словників) і літературні і/або медіа-цитати. Вичерпні словники дійсно мають перевагу над іншими, завдяки літературним цитатам, оскільки укладач може вибрати контекст, який достатній, щоб показати використання даної лексичної одиниці.

Для створення прикладів застосовуються наступні принципи [2]:

- а) приклад повинен показувати типовий контекст, в якому може використовуватися структура;
- б) приклад показує ряд слів, які зазвичай вживаються з нею;
- в) приклад повинен подавати інформацію про вживання того чи іншого слова, але не надавати нові невідомі слова.

Щоб подолати проблему з новими словами в ілюстративних реченнях, кожне слово в словнику може бути зв'язаним з відповідним словниковим входом [2]. Завдяки сучасним технологіям, нові електронні словники можуть забезпечити такий зв'язок, що значно полегшує роботу користувачів з словником.

Щодо перекладу ілюстративного матеріалу, беруться різні підходи. Винайдені приклади незмінно перекладаються безпосередньо лексикографами, і тому переклади можуть відображати власний варіант мови лексикографа (подібно до винайдених прикладів). Ситуація складніша з літературними цитатами, які в деяких словниках перекладені головним чином укладачем словника, а в інших словниках представляються разом з їх виданими перекладами. У вступі до свого словника Я. Рекер пропонує пояснення того, чому укладачі цього

словника не використовували деякі видані переклади з Італійських літературних робіт, навіть переклади високої артистичної якості: відповідно до специфічності контексту, перекладачі, можуть замінити один артистичний образ на інший, можуть використати стилістичний прийом, який є відмінним від оригіналу, або придумують частину прикладу для втрати деяких деталей в іншій частині контексту [4]. Отже, такі переклади не зможуть ілюструвати еквіваленти, вибрані укладачами. В той час як існують складнощі пов'язані з неточними, залежними від контексту еквівалентами, висновок, зроблений Я. Рекер не є повністю переконливим, оскільки у словниковому вході повинне бути місце для творчих специфічних для контексту перекладів. С. Любенський, наприклад, включає літературний ілюстративний матеріал, який відображає так званий "контекстуальний переклад", який показує особливо вдалі специфічні для контексту переклади [3]. Контекстуальні переклади є прикладом, наскільки до речним може бути переклад, передаючи як семантичні, так і стилістичні відтінки, які були задумані автором.

Використання ілюстративного матеріалу зараз розглядається як необхідна риса будь-якого авторитетного словника. На відміну від перших словників, прикладами у сучасній словниковій статті можуть бути не тільки цитати з творів відомих письменників чи з корпусу будь-яких текстів, але й вигадані лексикографами мовні структури, які, на їхню думку, якнайкраще підтверджують зміст дефініції.

Наочність у словнику має бути тісно пов'язана з педагогічними факторами. Це стосується не тільки того, яку інформацію про слова та їх значення потрібно включити, а також як її подати. Автори Oxford Advanced Learner's Dictionary зазначають, що вони використовують два підходи щодо презентації значення слова: пояснення та ілюстрація [6]. В навчальному словнику надзвичайно важливо пояснювати значення слова якомога простішими термінами. Не зважаючи на це, саме приклади покажуть як саме потрібно правильно вживати те чи інше слово. Приклади ж, не тільки ілюструють попереднє пояснення, подане в словнику, але також тенденції сполучуваності слова, як воно зазвичай "співіснує" з іншими словами.

Деякі базовані на корпусах словники рекламують велику кількість прикладів, які вони включають. Наприклад, навчальний словник Cobuild містить 55, 000 прикладів, а їх Advanced Learner's Dictionary містить 105, 000 прикладів [1]. Укладачі Oxford English Dictionary зазначають, що в цьому словнику вони подають дефініції 600 000 слів та більше, ніж 2, 5 мільйонів цитат для того, щоб показати як вживалися слова протягом останніх 1500 років [8]. Проте, навіть якщо словник вже містить велику кількість ілюстративних прикладів, все ще є потреба навіть в більших пропозиціях прикладів [2].

Наступним етапом нашого дослідження буде огляд прикла-

дів в різних паперових виданнях та онлайн версії Oxford Advanced Learner's Dictionary. Будуть порушуватись питання про кількість та якість прикладів у навчальних словниках видавництва Oxford University Press. Розглянемо таблиці (1, 2, 3) словникових входів на слово *live*, взятих з двох паперових та електронної (онлайн) версії Oxford Advanced Learner's Dictionary:

Таблиця 1

Словникова стаття на слово *live* у *n*'ятому виданні Oxford Advanced Learner's Dictionary [5, 689]

live /liv/ *v* 1 to remain alive: [Vpr] *live to a great age* ° *The doctors don't think he will live through the night.* [Vadv] *How long do elephants live?* [V. to inf] *She lived to see many changes.* 2 (fml) (less common than be alive in this sense) to have life; to be alive: [V] *When did Handel live?* 3 to make one's home: [Vadv] *Where do you live?* [Vpr] *live at home/in London/in an apartment.* 4 to spend one's life in a specified way: [V-n] *live and die a bachelor* [Vn] *live a peaceful life* [Vadv] *live honestly/happily/alone* ° *He lives very well* (ie has money to enjoy the luxuries of life). 5 (of abstract thing) to remain in existence; to survive: [V, Vpr] *The memory will live (in my heart) for ever* (ie I will never forget it). 6 to enjoy life fully: [V] *I don't call that living.* ° *I don't want to be stuck in an office all my life – I want to live!*

Як бачимо з таблиці 1 на кожне значення у словниковій статті подається принаймні один приклад. Це дає можливість користувачу глибше зрозуміти значення слова та провести певні асоціації, щоб краще його запам'ятати.

Таблиця 2

Словникова стаття на слово *live* у сьомому виданні Oxford Advanced Learner's Dictionary [6, 899]

live /liv/ *verb*

➤ IN A PLACE 1 [V+adv./prep.] to have your home in a particular place: *to live in a house* ◇ *Where do you live?* ◇ *She needs to find somewhere to live.* ◇ *We used to live in London.* ◇ *Both her children still live at home.* ◇ (BrE, informal) *Where do these plates live* (= where are they usually kept)?

➤ BE ALIVE 2 to remain alive: [V] *The doctors said he only had six months to live.* ◇ *Spiders can live for several days without food.* ◇ [V to inf] *She lived to see her first grandchild.* 3 [V] to be alive, especially in a particular time: *When did Handel live?* ◇ *He's the greatest player who ever lived.*

➤ TYPE OF LIFE 4 to spend your life in a particular way: [VN] *She lived a very peaceful life.* ◇ [V] *He lived in poverty most of his life.* ◇

[V-N] *She lived and died a single woman.*

➤ BE REMEMBERED 5 [V] to continue to exist or be remembered: *This moment will live in our memory for many years to come.* ◊ *Her words have lived with me all my life.*

➤ HAVE EXCITEMENT 6 [V] to have a full and exciting life: *I don't want to be stuck in my office all my life – I want to live!*

Як бачимо з таблиць 1 і 2 кількість прикладів дещо збільшилася (14 у 5-тому виданні – 17 у 7-мому виданні), що дає можливість користувачу краще зрозуміти відтінки значення слова. Слід зазначити, що стаття краще структурована і в ній подані детальніші дефініції слова.

Таблиця 3

Словникова стаття на слово *live* онлайн версії Oxford Advanced Learner's Dictionary [7]

live /l¹/v/verb

IN A PLACE

1 [v + adv. / prep.] to have your home in a particular place: to live in a house ◊ Where do you live? ◊ She needs to find somewhere to live. ◊ We used to live in London. ◊ Both her children still live at home. ◊ (BrE, informal) Where do these plates live (= where are they usually kept)?

BE ALIVE

2 to remain alive: [v] The doctors said he only had six months to live. ◊ Spiders can live for several days without food. ◊ [v to inf] She lived to see her first grandchild.

3 [v] to be alive, especially at a particular time: When did Handel live? ◊ He's the greatest player who ever lived.

TYPE OF LIFE

4 to spend your life in a particular way: [vn] She lived a very peaceful life. ◊ They lived their lives to the full. ◊ [v] He lived in poverty most of his life. ◊ [v-n] She lived and died a single woman.

BE REMEMBERED

5 [v] to continue to exist or be remembered **SYN** remain: This moment will live in our memory for many years to come. ◊ Her words have lived with me all my life.

HAVE EXCITEMENT

6 [v] to have a full and exciting life: *I don't want to be stuck in an office all my life – I want to live!*

Цікаво зазначити, що при порівнянні онлайн версії та словникової статті сьомого видання Oxford Advanced Learner's Dictionary, бачимо, що статті ідентичні. Не зважаючи на те, що редактори ви-

браного нами словника вказують, що приклади до словникових статей беруться з корпусів: 100 мільйонів слововживань, видавці не використовують можливості розширити словникову статтю за рахунок прикладів. Крім того, онлайн версія словникової статті навіть не намагає на існування інших форм слова *live*. Тим самим словник не дає змоги користувачу дослідити споріднені слова.

Таблиці 1, 2 та 3 свідчать про те, що приклади представлені у всіх словникових статтях прості та зрозумілі. Контексти були вибрані з природного корпусу, але досить уважно, щоб забезпечити правильне розуміння відтінків значень слова *live*. Проте, якщо зважати на дослідження деяких науковців [9], то вище представлені приклади можна вважати надто очевидними. Мається на увазі те, що читач, звернувшись до словникової статті, отримує повну інформацію щодо значення та випадків вживання слова, не маючи бажання переглянути й інші статті на цій, чи іншій сторінці у словнику, що є невід'ємним у процесі навчання.

Більшість учнів відкривають словники саме на тій сторінці, де можна зустріти слово з незрозумілого для них контексту. У словнику ж вони побачать варіант цього слова вже у відомому їм контексті і плюс отримують додаткову семантичну чи граматичну інформацію. Звичайно ж, це і є мета будь-якого словника. Але у випадку навчальних словників, не вистачає інформації про схожі за значенням слова, посилання на ілюстрації чи навіть вправи на відпрацювання структур.

Загально прийнято вважати, що словники, які використовують результати аналізу корпусу текстів відрізняються від своїх попередників. Дослідження автентичних текстів дає змогу зробити сучасний словник "живим", тобто таким, який відображає реальне мовлення, усне чи то письмове, офіційне чи неформальне. Такі словники будуть належно оцінені як іншими лексикографами, так і користувачами: студентами чи науковцями.

Однак, аналізовані нами словникові статті (особливо електронна) не використовують велику кількість прикладів, незважаючи на те, що корпус словника, з якого їх взято, багаточисельний. Вони не можуть повністю забезпечити навчальний процес якісними прикладами. Ці словникові статті забезпечують читачів високоякісними прикладами у невеликій кількості в той час, коли їх користувачі потребують прикладів різної якості (різного ступеня складності) у великих кількостях.

Література

1. Cobuild Learner's Dictionary. Commercial website at <http://titania.cobuild.collins.co.uk/cat-dictionaries.html>

2. Knapp J., Gamper J., Brusilovsky P. Reuse of Lexicographic Examples in a Web-based Learners' Dictionary. http://www.editlib.org/INDEX.CFM?fuseaction=Reader.ViewAbstract&paper_id=11415
3. Lubensky S. (1995): Random House Russian-English Dictionary of Idioms. M. McShane, Developmental Editor. New York. – 758 p.
4. Lubensky S., McShane M. Bilingual Phraseological Dictionaries.
5. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Fifth Edition / A.S. Hornby. – Oxford University Press, 2005. – 1500 p.
6. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Seventh Edition / A.S. Hornby. – Oxford University Press, 2005. – 1780 p.
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary Online. <http://www.oup.com>.
8. Oxford English Dictionary. <http://www.oed.com>
9. Parry, K. (1991). Building a Vocabulary through Academic Reading. TESOL Quarterly 25 (4). – P. 629-653.